

Krönika

Bejaka oöverskådligheten och oförutsägbarheten, skriver Lars Fimmerstad. Då slipper du katastroferna.

Goda dåliga nyheter

Le casino mondial, kasinot världen, är rubriken på en av de traditionella domedagsprofetierna i senaste numret av månads-tidningen Le Monde Diplomatique, Frankrikes, för att inte säga världens, sista och starkaste vänsterfäste. Den finansiella oron i världen har gett hoppet om kapitalismens och liberalismens apokalyps nytt liv. Den som var med 68 re'n kan inte längre

Ju komplexare och oöverskådligare och mindre styrd världsekonomin blir, desto stabilare och mindre benägen till katastrofer blir den.

Människor av en viss psykologisk konstitution vill ha kontroll över tillvaron. De kan inte stå ut med en värld som styrs av Gud. De vill själva styra. Men det är det paradoxala – ju mindre människor försöker kontrollera de stora förloppen desto tryggare blir de.

Visat kan förnuftiga människor skapa trygghet och oföränderlighet i sin lilla värld. De kan inrätta små öar i tillvaron där de tycker sig ha kontroll över alla samhällsvariabler. Det svenska folkhemmet var ett sådant experiment. Sovjetimperiet ett annat. Men den skenbart tryggaste lilla ö av despotiskt kontrollerad verksamhet är paradoxalt nog också den otruggaste. Rigida system behöver bara en liten knuff för att falla ihop som korthus.

Den gode strategen är i stället flexibel. Han försöker sätta sina segel och lägga sitt roder efter de strömmar och vindar hans farkost hamnar i. Det som nu kallas för globalisering och som innebär att den liberala och kapitalistiska modellen får tillfälle att sprida sig över hela jorden ses av vänstern som en väg in i kaos. I själva verket är det tvärtom, ju fler kontrollerade enkliaver av skenbart förutsägbarhet som försvinner och ju mer fullständigt och friktionsfritt marknadens och liberaliseringens principer får sprida sig, desto tryggare blir vi. Det recept som nu tongivande vänsterpublikationer förespråkar är inte en världshierarki, det målet är ännu för utopiskt. I stället vill man ha en återgång till en drömd värld av kontrollerbara enkliaver, nationalstater där demokratiskt valda politiker håller i tömmarna. Därmed tror man sig ha bringat verkligheten under "demokratisk kontroll". En sådan värld tror man blir stabil.

Gud skyddes oss för att någon försöker genomföra sådana experiment igen. Det är just en sådan värld vi lämnat bakom oss.

Det som i det nuvarande krisläget ger anledning till optimism är just det faktum att den globala ekonomin är så mycket mer sammanvävd, att staterna har så mycket mindre inflytande än vid krisen 1929.

I ett kasino vinner man och förlorar. Den gamla statskontrollerade världen var just ett kasino. Där satte politikerna hela insatsen på en viss modell för ekonomisk styrning. Med jämna mellanrum förlorade de hela insatsen och befolkningen fann sig ruinerad. För globaliseringsprocessen fortsätta ostörd lärnar vi just kasinokonomin bakom oss. Då behöver vi inte stirra på ett roulettehjul i väntan på att det ska stanna på vinst eller förlust. Ju komplexare och oöverskådligare och mindre styrd världsekonomin blir, desto stabilare och mindre benägen till katastrofer blir den. Det är de rigida systemen som likt laviner plötsligt utlöses genom osynligt uppbyggda spänningar.

De goda nyheterna är att världen idag blir allt mindre lik ett kasino.

6 november 1998

LARS FIMMERSTAD

Nedgrävd i tjälen

En oöverträffad krigsroman gick Akademien förbi. Gunder Andersson noterar att det efter Plievier mest utsatts på utanverket.

När Alexander Kluge på 60-talet skrev sin dokumentärroman *Stalingrad*, innehållande diverse autentiska dokument kring detta avgörande slag, var det en pendang till en annan tysk roman: Theodor Plieviers *Stalingrad* från 1945.

Dem Nobel glömde 6

Theodor Plievier
Stalingrad (1945)
Öv: Karin Granstedt
Natur och Kultur, 1950

Man kan förstå att Kluge valde att skildra den officiella mytbildningen bakom slaget snarare än att försöka sig på en realistisk skildring. En kraftfullare gestaltning av det mänskliga lidandet i hägnen av kaverdisciplinens vanvett än Plieviers roman kan svårigen tänkas.

Idag är Plievier bortglömd. Ären efter kriget hörde han till de mycket lästa. När *Stalingrad* kom på svenska 1949 hade den redan sålts i 1,2 miljoner ex och översatts till 20 språk.

I Moskva under kriget

Plievier, född 1892, växte upp i en arbetarfamilj i Berlin. Han levde ett brokigt och kringflackande liv. Tidigt gick han till sjöss, arbetade några år i Chile, vilket avsatte några romaner med radikal politisk tendens. Han flydde Tyskland under Hitler och bodde i Moskva under kriget. I längden fann han livet i Sovjet outhärdligt, lyckades klara sig undan NKVD (senare KGB) och åkte hem efter krigsslutet. Han dog i Schweiz 1955.

Plievier slog igenom redan på 20-talet med en stor roman om ett myteri i tyska flottan under första världskriget, *Kejsarens kulier* (1929). Ett uppror han själv deltog i i egenskap av flottist. Det var en roman som fogade in sig i en allmän trend med tyska anti-krigsromaner (Remarques *På västfrontens inre nytt* är väl den mest kända) och senare brändes på bål av nazisterna.

Olika infallsvinklar

Romanen *Stalingrad* är första delen av en trilogi, vars övriga delar skildrar två andra avgörande slag under kriget: *Moskva* (på svenska 1952) och *Berlin* (på svenska 1955).

Stalingrad börjar i slutet av november i den smällkalla vintern 1942, då de rasande striderna kring Donbäckenet redan är i full gång. Den följer sedan skeendet utifrån olika infallsvinklar fram till kapitulatonen i början av februari 1943, då resterna av 6:e armén slutligen kapitulerar under generalfältmarskalk Paulus. Av halv miljon armén återstod mindre än hälften.

Plievier använde sig av brev, krigs dagböcker och andra dokument när han skrev sin världskrigstrilogi. Det gällde dock i mindre grad för *Stalingrad* än för

Foto: PRESSENS BILD

På väg mot slutet. 6:e arméns befälhavare general Paulus rekognoscerar utanför Stalingrad för på dagen 56 år sedan, den 6 november 1942. Hitler försökte ge Paulus råg i ryggen genom en befordran till fältmarskalk den 30 januari 1943. Dagen därpå gav sig Paulus till ryssarna.

de övriga två, helt enkelt för att han skrev den i Moskva, avskuren från det mesta.

I romanen möter man en eruptiv litterär skaparkraft av sällsynt slag, en förmåga till inlevelse i det enskilda ödet parallellt med en visualisering av det nästintill outhärdliga. Exempel på detta finns redan i inledningssnittet: En grupp tyska soldater har straffkommenderats att gräva massgravar i den stenhårda marken. Förre underofficieren Gnotke hör till denna grupp, berövad sina gradbeteckningar efter ordervägran inför trupp under reträtten från Moskva, ett exempel på den vikande moralen i soldatleden. Han ska komma att överleva boken ut.

I Stalingrad möter man en eruptiv skaparkraft, en förmåga till inlevelse i det enskilda ödet parallellt med en visualisering av det nästintill outhärdliga.

Det gör rätt få av dem man möter. Plievier förmår ge psykologiskt intressanta porträtt av de flesta, från soldatledet upp i den högsta militära hierarkin. Här finns alla sorter: Småföretagare, bondsöner, ädlingar, troende nazister och skeptiker, folk som gör sin plikt för att man vant sig vid det eller för att ingen annan möjlighet finns.

Nästan alla mals de till döds i detta svinkalla inferno, av stridsvagnar, kulkärvar, man fryser eller svälter ihjäl, många tar sina liv av trötthet eller förlorade illusioner om nazismens framtid. Här finns de som försöker hålla Führerns fana högst in i det sista och de som aldrig kunnat tänka hans namn utan en tyst förbannelse. Här finns generalerna som tidigt är tvungna till kapitulation, andra som vill men inte vågar och de som in i det sista slaviskt lyder galningen i Berlin som gjort sig blind för vad som sker.

Överhuvudtaget ger romanen, bortom en nästan fysiskt påträngande demonstration av krigets helvete, en talande skildring av den

tyska krigsledningens agerande. Den präglades av en trosvisshet som samtidigt visar på den hierarkiska modellens svaghet. Från början blind och dövt inför vad som var på väg att ske, blev den till slut alltmer handfallen inför det enligt Hitler otänkbara: Att det tänkta slafvolket uppvisade en militär kompetens överlägsen den egna.

I takt med att alla försörjningslinjer bröt samman, något Berlin inte ville se eller acceptera, var slutet givet från början. Från Hitlers överkommando kom propagandafraser men ingen mat. Ordet blev så att säga aldrig kött, i Berlin föll man offer för sin egen propaganda. Om de fasaväckande mänskliga konsekvenserna av detta självbedrägeri har Theodor Plievier skrivit en av litteraturhistoriens starkaste krigsromaner.

GUNDER ANDERSSON

Ett upp för Saddam

Irak avbryter samarbetet med vapeninspektörerna igen och får på skallen för det. Säkerhetsrådet försöker sjunga ihop sig och det låter värre för var gång.

Mediavinkel

"Uppenbart är att irakierna har något att dölja. Varför skulle de annars konstant obstruera inspektörernas arbete?" heter det i DN:s ledare (4/11).-Irakierna anklagas inspektörerna för spioneri. Det har framkommit att de intimt samarbetat med Israel. Är inte den tanken möjlig?

Gifigas kan blandas i ett ordnärt kök, mjällbränd gömmas undan i ett provör och uran köpas norr om Kaukasus. Tekniken är känd. Vill de irakiska ledarna skaffa sig massförstörelsevapen kan de göra det på några veckor, oavsett hur noga landet dammsugits. FN-resolutionen används för att hålla Irak i ett tillstånd av halv okkupation och misär. Ingen vågar fråga sig hur detta tillstånd någonsin ska kunna hävas.

KLAS HELMUT FASAN